

ROMA

Roma, unha pequena cidade da península Itálica, logrou conquistar todo o inmenso territorio que abeiraba o mar Mediterráneo e fundar un grande imperio.

Para controlar o territorio e facilitar as comunicacións e mais o comercio, os romanos fundaron cidades (urbs, en latín) ao longo de todo o Imperio, que se converteron en centros de expansión da cultura romana (romanización).

Tódalas cidades se levantaron cun mesmo modelo e enchéronse de edificacións semellantes. Os seus habitantes adoptaron progresivamente o latín como lingua propia, a relixión romana e as formas de vida dos romanos.

Roma non inventou o concepto de urbanismo, pero creou un modelo de cidade que aínda perdura en boa parte das nosas cidades.

Roma fundouse cara ao ano 753 a. C. na rexión central (o Lacio), momento en que xa existían máis de trinta poboacións. Gozaba de doada comunicación tanto coa parte oriental como coa occidental, e tamén co centro de Europa e o norte de África. A súa creación coincide co inicio das colonizacións dos gregos. Italia dividíase en tres zonas políticas definidas:

- **Zona norte:** dominada polo poder etrusco.
- **Zona sur:** influída pola civilización grega.
- **Zona centro:** ocupada por tribos italiotas e Roma.

Fundada Roma polo rei latino Rómulo, iníciase a historia do Imperio máis poderoso de Occidente, que duraría doce séculos.

Lenda:

Segundo a tradición romana, Rómulo foi, xunto con seu irmán Remo o fundador de Roma. A lenda di que eran fillos de Marte e de Rea Silvia. Numitor, o pai de Rea Silvia, era o rei de Alba Longa. Foi destronado polo seu irmán Amulio, quen o expulsou da cidade, matou os seus fillos homes e obrigou a Rea Silvia a dedicarse ao culto de Vesta. Cando naceron os xemelgos foron abandonados pero unha loba atopounos e coidou deles ata que o pastor Fáustulo os recolleu. Os xemelgos querían fundar unha cidade e Rómulo trazou unha liña no chan para sinalar o recinto, no Palatino.

No ano 753 a.C., ambos comezaron a construír a cidade xunto ao monte Palatino cando, segundo a lenda, Rómulo matou a Remo.

Tras a fundación da urbe, Rómulo invitou a criminais, escravos fuxidos e exiliados para lles dar asilo na nova cidade, chegando así a poboar cinco dos sete outeiros de Roma. Para conseguir esposas aos seus cidadáns, Rómulo convidou aos sabinos a un festival, onde raptou as mulleres sabinas e levounas a Roma. Logo da conseguinte guerra cos sabinos, Rómulo uniu os sabinos e os romanos baixo o goberno dunha *diarquía* xunto co líder sabino Tito Tacio.

As etapas políticas

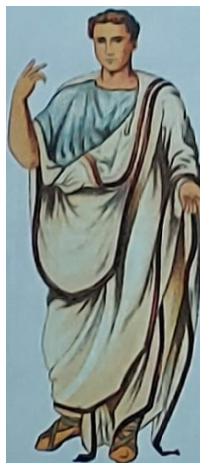
Na historia romana distínguense tres etapas: **Monarquía, República, Imperio.**

MONARQUÍA (753 a.C. - 509 a.C.)

Os latinos caeron pronto baixo o dominio dos etruscos, que converteron a cidade nun importante centro económico, artesanal e mercantil ao tempo que impuxeron o seu **modelo monárquico autoritario**. Conformarase entón a sociedade romana.

O grupo social dominante era o dos **patricios**, cidadáns de pleno poder que rexían a cidade. Logo estaban os **plebeos** (agricultores, pastores e artesáns) e os **escravos**, que non tiñan personalidade xurídica nin dereitos. As mulleres e os nenos non gozaban de dereitos políticos, pero si contaban coa protección das leis.

Durante o reinado de Tarquinio o Soberbio, o último dos reis etruscos, produciuse a rebelión dos romanos, que deu lugar á **República**.

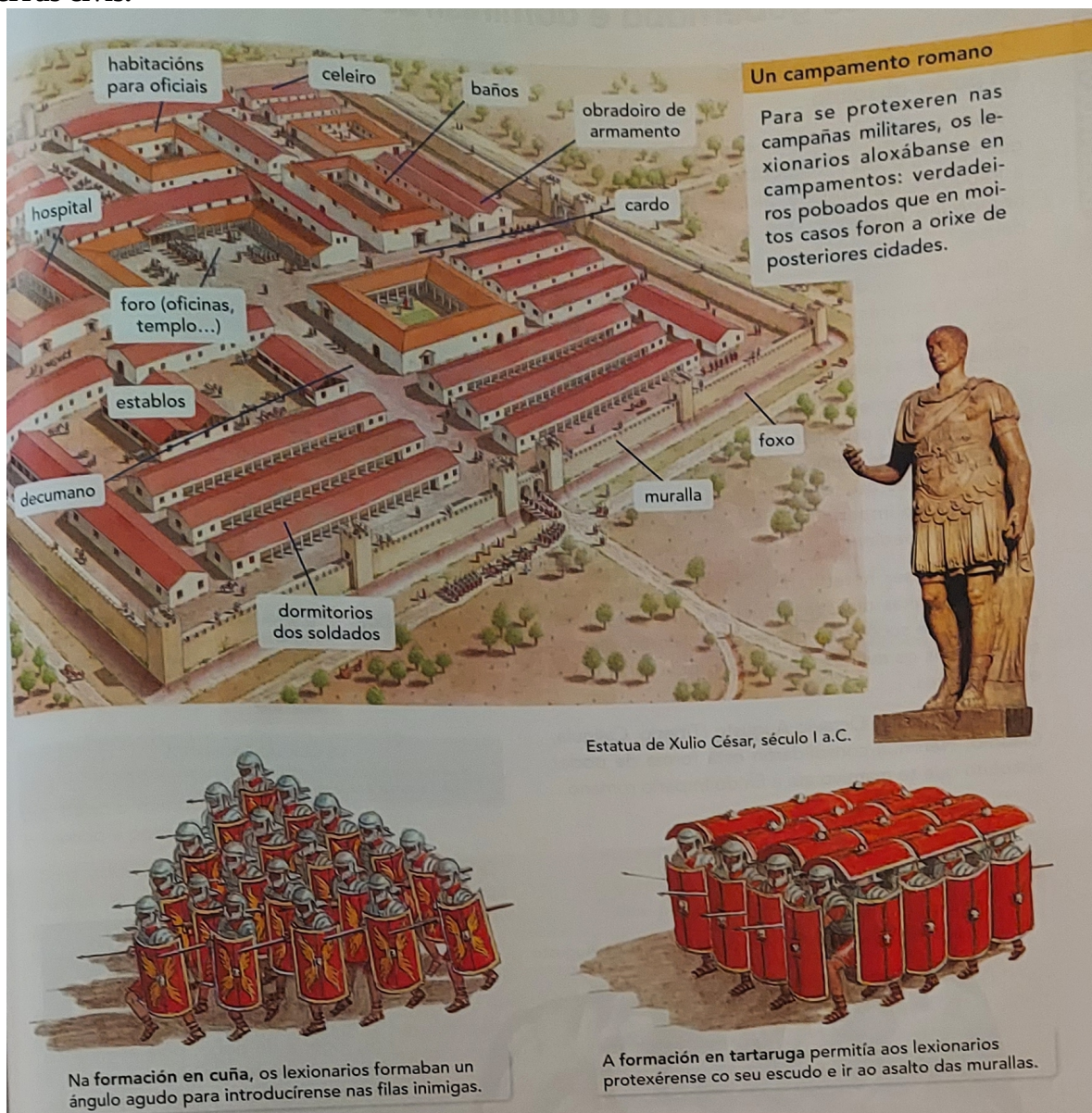
REPÚBLICA (509 a.C. - 27 a.C.)

Na época da República, produciuse a unificación territorial da península itálica e Roma iniciou un proceso de invasión e expansión militar por todo o Mediterráneo. De especial interese son as **Guerras Púnicas**, tres conflitos que tiveron lugar ao longo de cen anos (264-146 a. C.). A segunda destas guerras supuxo o primeiro desembarco romano na península ibérica e o comezo da nosa romanización.

A República gobernábase mediante as seguintes institucións:

- **Os comicios:** asembleas formadas por cidadáns romanos.
- **Os maxistrados:** institucións colectivas de goberno. Estaban só ao alcance dos cidadáns poderosos.
- **O senado:** formado por 300 antigos maxistrados, dirixía a política e a economía.

As progresivas conquistas levaron á acumulación de riquezas por parte dunha minoría; en cambio, os pequenos propietarios, que eran a base do exército, tiveron que malvender as súas propiedades e trasladarse á cidade. Iniciouse unha época de axitacións e disturbios que desembocaron en sucesivas **guerras civís**.

A disciplina

Se durante a batalla os soldados retrocedían ante o inimigo, o oficial reúne aos legionarios e fai saír da fila aos que abandonaron o seu posto.

Logo, ordena que sexan duramente azoutados ante os seus compañeiros (...) e decapitados.

TITO LIVIO: *Historia de Roma*,
século I a.C.

IMPERIO (27 a.C. - 476)

Tras a terceira guerra civil, iniciouse unha nova época con **Octavio** denominada **Imperio**. Medrou o poder dos emperadores, de carácter vitalicio, e mesmo ostentaron o título de «Augusto» reservado aos deuses. O senado desaparece a finais do século III.

- Durante o **Alto Imperio** (séculos I e II) proseguiu a expansión territorial de Roma, que alcanzou a máxima extensión en tempos do emperador **Traxano**, e conseguiuase unha relativa paz interior (*pax romana*).

- No **Baixo Imperio** (século III) iníciase a decadencia. O exército gaña poder e mesmo é o responsable da destitución e nomeamento dos emperadores. Finaliza a persecución de cristiáns e o cristianismo pasa a ser a relixión oficial de Roma. **Teodosio** divide o imperio en dúas grandes zonas, Oriente e Occidente.

No ano 476 despois de Cristo, as fronteiras do imperio foron sobrepasadas polos xermanos, o que precipitou a fin do poder de Roma.

Roma, unha civilización que durara máis de mil anos e que expandira a súa cultura por todo o Mediterráneo, entrou nunha grave crise a partir do século III e acabou desaparecendo no século V. Que causas provocaron a súa decadencia e posterior caída? Que fixeron os emperadores para intentar frear o seu derrubamento? Que papel desempeñaron as invasións bárbaras?

A crise...

A partir do século III cesaron as conquistas e o Imperio tivo que enfrontarse a unha serie de problemas militares, políticos, económicos e sociais:

* Militares:

- As fronteiras volvéronse inseguras polos ataques dos **pobos xermánicos** que vivían alén do limes (bárbaros).
- Para protexérense, as cidades comezaron a levantar **grandes murallas**.

* Políticos:

-A autoridade do emperador debilitouse e foron frecuentes os **golpes de Estado** militares . O exército converteuse na única autoridade para garantir a orde nas provincias.

- O emperador cambiou frecuentemente: entre os anos 235 e 268 sucedéronse 30 emperadores lexítimos e máis de 70 ilexítimos.

* Económicos e sociais:

- A falta de **escravos**, ao acabárense as conquistas, provocou un descenso da produción agrícola e mineira.

- Os ataques bárbaros cortaron as vías de comunicación. O comercio e a artesanía estancáronse, a poboación empobreceuse e aumentou o **descontento social**.

Intentos de solución...

Para gobernar mellor o Imperio ante as incursións xermánicas, algúns emperadores propuxeron importantes reformas:

Diocleciano (248-305) axudouuse dun segundo emperador e de dous posibles herdeiros ao trono. Foi a chamada **tetrarquía**.

Constantino (312-337) fundou unha nova capital en Oriente, **Constantinopla**, máis afastada dos perigos. Tamén reforzou o exército e reordenou a administración do Imperio.

Teodosio, para defender o Imperio, dividiuno entre os seus fillos: **Arcadio e Honorio**. A partir do ano 395, quedaron separados o Imperio romano de Occidente e o Imperio romano de Oriente.

As invasións bárbaras...

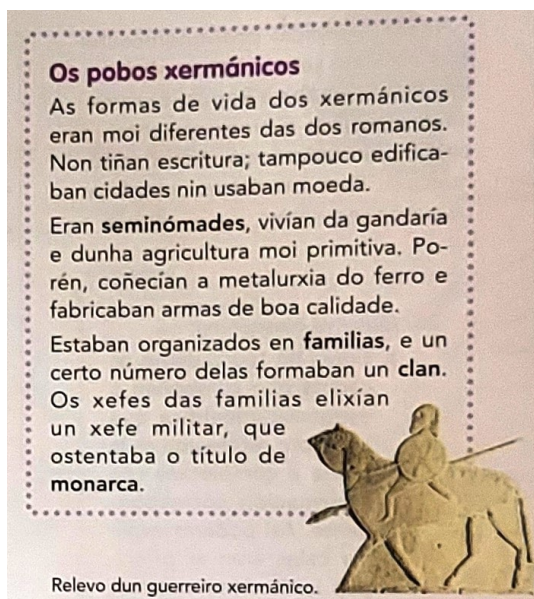
A principios do século V, os pobos xermánicos entraron no Imperio romano de Occidente, empurrados por un pobo chegado de Asia central: os hunos.

No Imperio de Oriente, tamén coñecido como Bizancio, máis rico e poboado, os emperadores puideron manter a súa autoridade, defender as fronteiras contra os bárbaros e manter o Imperio varios séculos máis.

No Imperio de Occidente, moito máis empobrecido, os emperadores foron incapaces de salvagardalo. Os pobos xermánicos (suevos, vándalos, alanos, visigodos, etc.) ocuparon o territorio e crearon reinos independentes.

No ano 476, un xefe bárbaro destituíu a Rómulo Augústulo, un neno de 10 anos, que foi o derradeiro emperador romano de Occidente.

En Europa iniciouse unha nova época: os historiadores falan da **fin da Antigüidade e do inicio da Idade Media**.

A caída de Roma

Chéganos un rumor que dá calafríos. Os cidadáns compran a súa vida a prezo de ouro. A cidade está tomada. Os seus habitantes perderon primeiro a súa fortuna e agora perden a súa vida (...)

Roma é conquistada. Esa cidade que antano conquistou o universo. Que pena sinto ao ver afundirse esa antiga potencia que foi a dona do mundo.

Cartas de San Xerome, século V

A VIDA EN ROMA

Estas son as principais características da vida en Roma:

► **A economía:** na súa orixe, Roma foi unha cidade dedicada á **agricultura**, pero a súa situación xunto ao río Tíber, preto do mar, proporcionoulle unha vantaxe xeográfica para emprender o **comercio** cos seus produtos. Pasou dun modelo rural, pechado e autosuficiente, a outro urbano, máis activo e aberto a contactos exteriores. O desenvolvemento económico, ligado ao incremento da produción artesanal, serviuse da man de obra dos escravos.

► **As cidades:** Roma tiña un marcado **carácter urbano**. Nas cidades destacaba a utilidade, cunha infraestrutura de servizos moi variada e gran número de edificios conmemorativos e públicos arredor do *foro*. Os espazos de lecer localizáronse en edificios de espectáculos de gran tamaño, como o teatro ou o anfiteatro. Destacaba a construción de grandes obras públicas, como templos, arcos de triunfo, prazas públicas (foros), pazos, termas (baños públicos), teatros, anfiteatros, circos, acuedutos, calzadas...

O foro romano

Todos os grandes acontecementos celebrábanse no foro: os desfiles militares, as procesións, os oficios relixiosos e as reunións de carácter político.

Ao foro acudían senadores para dirixírense á curia, cidadáns para discutir dos seus asuntos privados e públicos, banqueiros e homes de negocios, estudantes para escoitar aos seus profesores, e nenos e nenas para xogar.

Ao longo de todo o Imperio romano fundáronse centos de cidades cunha estrutura moi semellante. Sobre unha planta cuadrangular destacaban dúas rúas en dirección Norte-Sur (**cardo**), e Leste-Oeste (**decumano**). Estas dúas arterias principais cruzábanse nunha praza, o **foro**, que era o centro da vida pública e social.

Todas elas estaban protexidas por murallas, acollían un foro, multitude de **edificios públicos** (basílica, curia...), relixiosos (templos), destinados ao ocio (termas, teatros, anfiteatros...) e conmemorativos (arcos de triunfo, columnas...).

As rúas das cidades estaban empedradas pero sucias, tiñan moito tráfego durante o día e eran perigosas á noite.

Os funcionarios imperiais ocupábanse das necesidades da poboación urbana: subministración de auga, sumidoiros, vixilancia contra incendios, orde pública, aprovisionamento de alimentos etc.

► **A vida pública:** a principal achega do Imperio na vida pública foi o **Dereito romano**, un conxunto de normas e institucións que rexeron a convivencia no seo do Estado. Ademais, xurdiu a figura do xurista, que empezou a exercer a defensa oral. Na actualidade subsisten moitos dos fundamentos do Dereito Romano.

► **A vida privada:** a familia constituía unha unidade pechada: consumía o que producía, adoraba os seus deuses e o pai de familia podía exercer de xuíz ante o resto de membros. Isto reflíctese na vivenda unifamiliar tradicional das familias acomodadas: orientábase cara a un patio interior (*atrium*), ao que daban todas as dependencias.

Os romanos estaban divididos en grupos sociais con dereitos desiguais. Ora ben, era unha sociedade aberta que permitía o ascenso social.

- O grupo de privilexiados, os **nobilitas ou honestitores**, estaba constituído polos senadores, os maxistrados e os altos cargos do Imperio, os plebeos moi ricos, dedicados aos negocios, e os cargos intermedios da administración.

- A **plebe ou humiliores** estaba constituída por unha gran masa de campesiños e asalariados urbanos. Algúns plebeos sen recursos poñíanse ao servizo dun patricio e convertíanse en clientes.

- Os **libertos** eran escravos liberados cuxos fillos podían acceder á cidadanía.

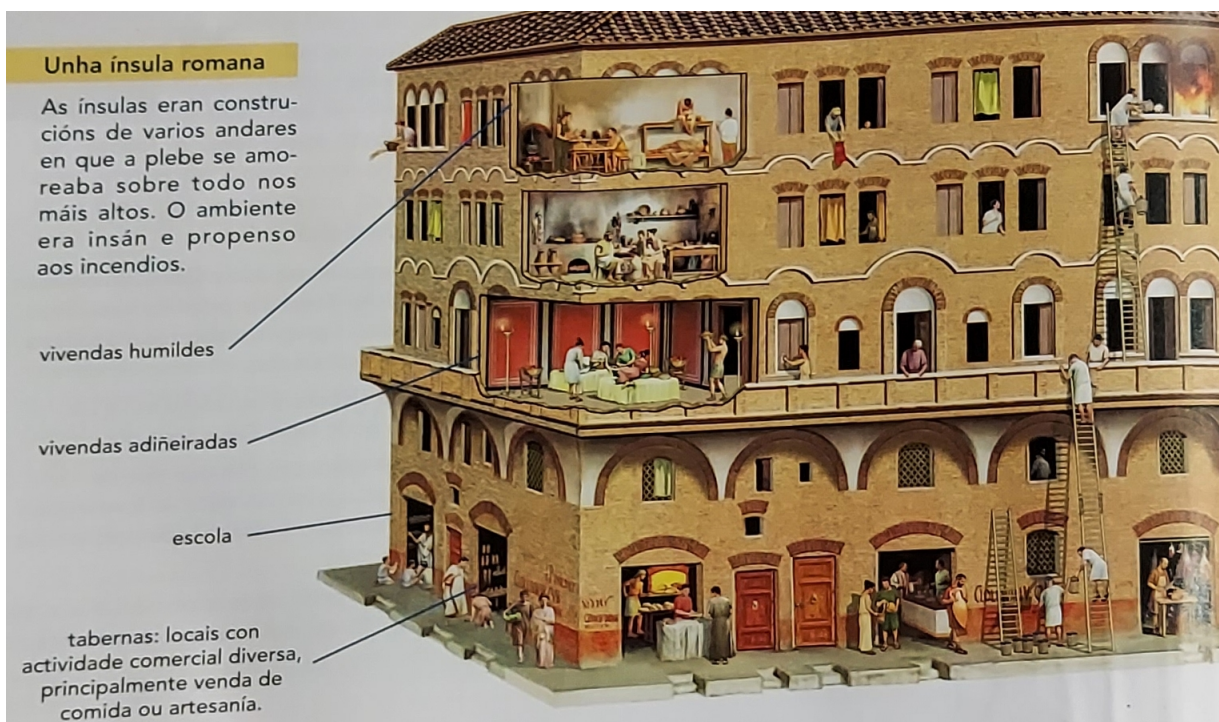
- Os **escravos** eran moi numerosos e realizaban os traballos máis duros, pero tamén se ocupaban do ensino ou das tarefas administrativas.

Esta estratificación social facíase evidente nos distintos tipos de vivenda nos que se acomodaban os grupos sociais.

- Nos primeiros séculos de Roma, só eran considerados cidadáns as persoas orixinarias de Roma e quen foron conquistados orixinalmente por Roma. O resto eran considerados *peregrini* (“estranxeiros”).

- Durante o Imperio outorgouse a cidadanía a algúns habitantes das provincias como recoñecemento aos seus méritos.

- No ano 211, o emperador Caracalla estendeu a cidadanía a todas as persoas libres do Imperio.

A muller en Roma

A familia en Roma era patriarcal. O pater familias tiña autoridade sobre a esposa, os fillos, os clientes e os escravos.

O papel esencial da muller era o coidado dos fillos e da casa. Os seus dereitos eran limitados e non podía participar en política. Porén, as mulleres romanas podíanse divorciar, eran moi respectadas na familia e participaban na vida social.

As mulleres de clase alta adoitaban posuír unha fortuna propia e podían administrar propiedades e negocios.

As de clase social máis pobre, fosen libres ou escravas, traballaban no campo, nos obradoiros artesanais e no servizo doméstico.

Mulleres romanas representadas nos frescos da parede dunha casa de Pompeia.

A RELIXIÓN E A CULTURA

► **A relixión** tivo unha grande influencia na vida de Roma. Dende o século V a. C. estiveron presentes no panteón romano as figuras de deuses coas mesmas atribucións dos deuses gregos, aínda que con distintos nomes. Adoptaron tamén a mitoloxía e algúns rituais. Diferenciáronse pola

preocupación do Estado e o Senado polo culto público. Era unha postura aberta que chocaría co cristianismo, cuxo dogma predicou Xesús de Nazaret. As novas ideas de igualdade entre as persoas estendéronse entre as capas máis populares. O **monoteísmo** rematou substituindo o **politeísmo**.

► **Da lingua latina** xurdiron todas as linguas románicas que se falan hoxe en Europa, entre elas: galego, catalán, valenciano, castelán, portugués, italiano ou romanés.

► **A medición do tempo** en Roma era distinta á actual. Xulio César introduciu o **calendario exipcio**, que serviu de referencia para Occidente ata a reforma do calendario efectuada en 1582 polo papa Gregorio XIII. A carencia de medios técnicos durante a Antigüidade determinaba a suxeición á luz natural. Os romanos utilizaban instrumentos de medición cronolóxica como as **candeas do tempo**, que ardían na noite, ou o **reloxo de sol** para contar as horas do día.

A HISPANIA ROMANA

Os romanos desembarcan por primeira vez na península ibérica no ano 218 a.C., durante a segunda fase das **Guerras Púnicas**, nas que Roma se enfrontaba a Cartago polo dominio das rutas comerciais mediterráneas. En primeira incursión respondeu á estratexia de illar o xeneral cartaxinés Aníbal das súas bases de aproveitamento. Mais os romanos axiña se decataron das posibilidades económicas da península, rica en **metais** e outros produtos como **cereais, la, liño e peixes**. Iniciouse entón a conquista dos territorios denominados Hispania, que durou 199 anos.

A romanización

Denomínase **romanización** o proceso de cambio das formas de vida dos pobos peninsulares pola configuración económica, social e política dos romanos.

- No **ámbito económico** xeneralízase o uso da **moeda**. Desenvólvense a minería e a agricultura, que incorpora novos cultivos (trigo, vide, oliveira, liño, algodón e espato) e novas técnicas (o barbeito [técnica consistente en deixar unha terra de labradío sen cultivar durante un ou máis anos para que descanse] ou o uso do arado romano).
- Para facilitar as **comunicacións** e o comercio, constrúense calzadas e obras de enxeñería e arquitectura como o **acueduto de Segovia** ou o **teatro de Mérida**.
- A **cultura** dos pobos peninsulares experimenta unha progresiva asimilación. Imponse o **latín** como lingua escrita e vai substituindo as linguas autóctonas. A partir do século I, introdúcese unha nova relixión: o **cristianismo**.
- A **organización política e administrativa** romana divide a península en provincias.

Organízanse as cidades ao xeito romano e fúndanse outras:

Lugo, Braga...

A Gallaecia

A dominación do noroeste peninsular comezou no ano 137 e rematou no 19 a. C., ao final das denominadas guerras cántabras, en tempo do emperador Augusto. Roma construíu bases militares por todo o territorio para vencer a resistencia dos habitantes dos castros, cuxa cultura baseada na propiedade comunal, o sistema de troco ou o culto a divindades pagás coexistiu durante longo tempo ata fundirse coa invasora. O resultado desta fusión chámase **cultura galaico-romana**.

A Galicia actual é parte do amplo territorio denominado **Gallaecia**, correspondente a unha das cinco provincias en que se dividía a península en tempos de Diocleciano (finais do século III). Este territorio abrangúa o norte de Portugal e mais o occidente de Asturias e León .

